

RAAP BELGIË – RAPPORT 772

ARCHEOLOGIE NOTA

Rodetorenkaai - Hagelandkaai te Gent

[PROGRAMMA VAN MAATREGELEN]

Bureauonderzoek – 2021K214

[COLOFON]

[TITEL] Archeologienota Hagelandkaai te Gent (Archeologisch Vooronderzoek)
Programma van Maatregelen
Bureauonderzoek - 2021K214

[VERSIE] 01-12-2021

[AUTEUR(S)] Jelle De Mulder

[PROJECTLEIDER] Louise Ryckebusch

[PROJECTMEDEWERKERS]

[PROJECTBEGELEIDER]

[AARDKUNDIGE]

[RAAPPROJECT] GEHA01

[ERKEND ARCHEOLOOG] RAAP België (OE/ERK/Archeoloog/2016/00154)

[BEWAARPLAATS DOCUMENTATIE] RAAP België BV, Begoniastraat 13, 9810 Eke

[BEVOEGD GEZAG] Agentschap Onroerend Erfgoed

RAAP België BV
Begoniastraat 13
9810 Eke
Telefoon 09/311 56 20
E-mail: raap@raap.be
Website: www.raap.be

© RAAP België BV, 2021

RAAP België aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave.....	2
1 Gemotiveerd advies - vervolgonderzoek.....	3
1.1 Samenvatting van het vooronderzoek	3
1.2 De volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek	3
2 Programma van maatregelen.....	5
2.1 Administratieve gegevens en afbakening van het onderzoeksterrein.....	5
2.2 Onderzoeksmethode	6
2.2.1 Landschappelijk booronderzoek	6
2.2.2 Veldkartering.....	6
2.2.3 Geofysisch onderzoek.....	6
2.2.4 Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek	6
2.2.5 Proefputtenonderzoek in functie van artefactenvindplaatsen uit de steentijd	6
2.2.6 Proefputtenonderzoek.....	6
2.2.7 Proefsleuvenonderzoek.....	7
2.2.8 Opgraving.....	7
2.2.9 Werfbegeleiding	7
2.3 Onderzoeksdoelen en vraagstellingen.....	8
2.3.1 Proefsleuvenonderzoek.....	8
2.4 Onderzoeksstrategie en -technieken.....	9
2.5 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.....	10
3 Bibliografie.....	11

1 GEMOTIVEERD ADVIES - VERVOLGONDERZOEK

1.1 SAMENVATTING VAN HET VOORONDERZOEK

RAAP België voerde een archeologisch vooronderzoek uit in het plangebied Hagelandkaai te Gent. Dit gebeurde in functie van het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen.

Het archeologisch vooronderzoek had tot doel na te gaan of er kans is op aanwezigheid van waardevolle archeologische resten. Er zijn gegevens verzameld over de aardkundige, archeologische en historische context van het plangebied. Op basis daarvan is een archeologische verwachting opgesteld en is nagegaan wat de invloed is van de werken op het archeologisch erfgoed. Deze onderzoekstappen hebben geleid tot een advies.

Het plangebied situeert zich op de hoek van de Rodetorenkaai en de Hagelandkaai op zo'n 1km ten oosten van het historisch centrum van Gent. Het plangebied wordt begrensd door de Leie in het westen en de Napoleon de Pauwvertakking in het zuiden, die verder vloeit richting Dampoort. De hierboven vermelde Rodetorenkaai en Hagelandkaai zijn gelegen langsheen deze waterwegen. Het noorden en noordwesten van het plangebied wordt begrensd door de gebouwen van het bouwblok Rodetorenstraat-Hagelandkaai-Jan van Gentstraat- Dampoortstraat.

Het plangebied bevindt zich op de linker Leieoever aan het uiteinde van een westelijke uitloper van een zandrug waarvan het hoogste punt zich ter hoogte van de Dendermondsesteenweg bevindt. Uit archeologisch onderzoek in de nabijheid weten we dat de bodem uit zandige quartaire afzettingen bestaat. Bijzonder relevant is ook de nabijheid van het samenvloeiingspunt van Leie en Schelde, slechts 130m naar het zuiden. Deze lichte verhevenheid in het landschap, in combinatie met de samenvloeiing van de twee rivieren, heeft zeker een aantrekkingskracht gehad op de mens in het verleden.

Voor het plangebied geldt een hoge kans op het aantreffen van sporevindplaatsen gezien de ligging op de uitloper van een zandrug, in de nabijheid van de oudste nederzettingen van Gent, namelijk Ganda en de Sint-Baafsabdij. Binnen deze zone zijn aanwijzingen voor een Romeinse Vicus uit de 2de -3de eeuw en zijn fragmentarische vondsten uit het neolithicum en de ijzertijd aangetroffen. Voor de middeleeuwen is er sprake van belangrijke vroegmiddeleeuwse activiteit vanaf de 7de eeuw door de nederzetting Ganda, die later zal uitgroeien tot een Portus of handelsnederzetting en de oprichting van de Sint-Baafsabdij. Na de Noormaninvallen in de 9de eeuw, wordt de portus niet heropgebouwd maar zien we in de volle en late middeleeuwen wel de ontwikkeling van de Sint-Baafsabdij en het bijhorende Sint-Baafsdorp. Het plangebied ligt waarschijnlijk binnen de grenzen van deze laatstgenoemde. Interessant is dat in de omgeving van het plangebied archeologische sporen kunnen voorkomen die gelieerd zijn aan de vroegmiddeleeuwse Ganda site met een centrumfunctie binnen de Pagus Gandao (7de eeuw), de latere Portus of handelsnederzetting (9de eeuw), de Sint-Baafsabdij in haar vroeg-, vol- en laatmiddeleeuwse iteraties, de ontwikkeling van het Sint-Baafsdorp doorheen de volle- en late middeleeuwen en de 16de-eeuwse dwangburcht. Op basis van het historisch kaartmateriaal lijkt het plangebied zich wel net buiten de omwalling en verdedigingsgracht te bevinden. Zoals uit eerder archeologisch onderzoek ook blijkt, is de pre-middeleeuwse informatie niet afwezig. Wel is ze vaak fragmentair, gaat het meestal om vondstensembles uit context en zijn dus sporen in situ bijzonder zeldzaam. Hiervoor wordt dus uitgegaan van een lage archeologische verwachting.

Op basis van het bureauonderzoek kon onvoldoende informatie verzameld worden omtrent de bodemgaafheid. Voor een betere inschatting van de bodemgaafheid is vervolgonderzoek op het terrein nodig. Met uitzondering van een tuinzone van ca. 50m² in het uiterste oosten van het plangebied, wordt het hele terrein onderkelderd tot een diepte van -3m-mv. Voor de onderkelderde zone wordt dan ook uitgegaan van een totaalverstoring van het terrein. In de tuinzone worden bij de aanleg van de nieuwbouw geen noemenswaardige bodemingrepen uitgevoerd. Vervolgonderzoek dringt zich op in de vorm van een proefsleuvenonderzoek in uitgesteld traject.

1.2 DE VOLLEDIGHEID VAN HET UITGEVOERDE VOORONDERZOEK

Tijdens het bureauonderzoek zijn de noodzakelijke landschappelijke, archeologische en historische data geraadpleegd. Op basis van deze gegevens kon geen uitspraak gedaan worden over de aan-/afwezigheid van archeologisch erfgoed.

Omwille van een gunstige topografische ligging en de specifieke locatie nabij de oudste ontwikkelingskern van Gent, namelijk *Ganda* en de site van de Sint-Baafsabdij, wordt de kans op archeologisch erfgoed als hoog ingeschat. De bewaringstoestand kan op basis van het bureauonderzoek echter niet worden ingeschat. Zo kon de exacte locatie van twee kelders ter hoogte van de Hagelandkaai 1 en Rodetorenkaai 7 nog niet exact gelokaliseerd worden. Ook is de verstorende impact van de 19de en 20ste-eeuwse bebouwing of eventueel andere historische verstoringen (vb. *Novum Castrum, 1540*) binnen het bouwblok niet in te schatten via een bureaustudie.

Om een betere inschatting te maken van het bodemarchief is verder onderzoek noodzakelijk. Omdat de sloop van de huidige gebouwen nog uitgevoerd moet worden kan niet onmiddellijk gestart worden met het vooronderzoek op het terrein. Het proefsleuvenonderzoek zal dus moeten gebeuren volgens het **uitgesteld traject**.

2 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

2.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS EN AFBAKENING VAN HET ONDERZOEKSTERREIN

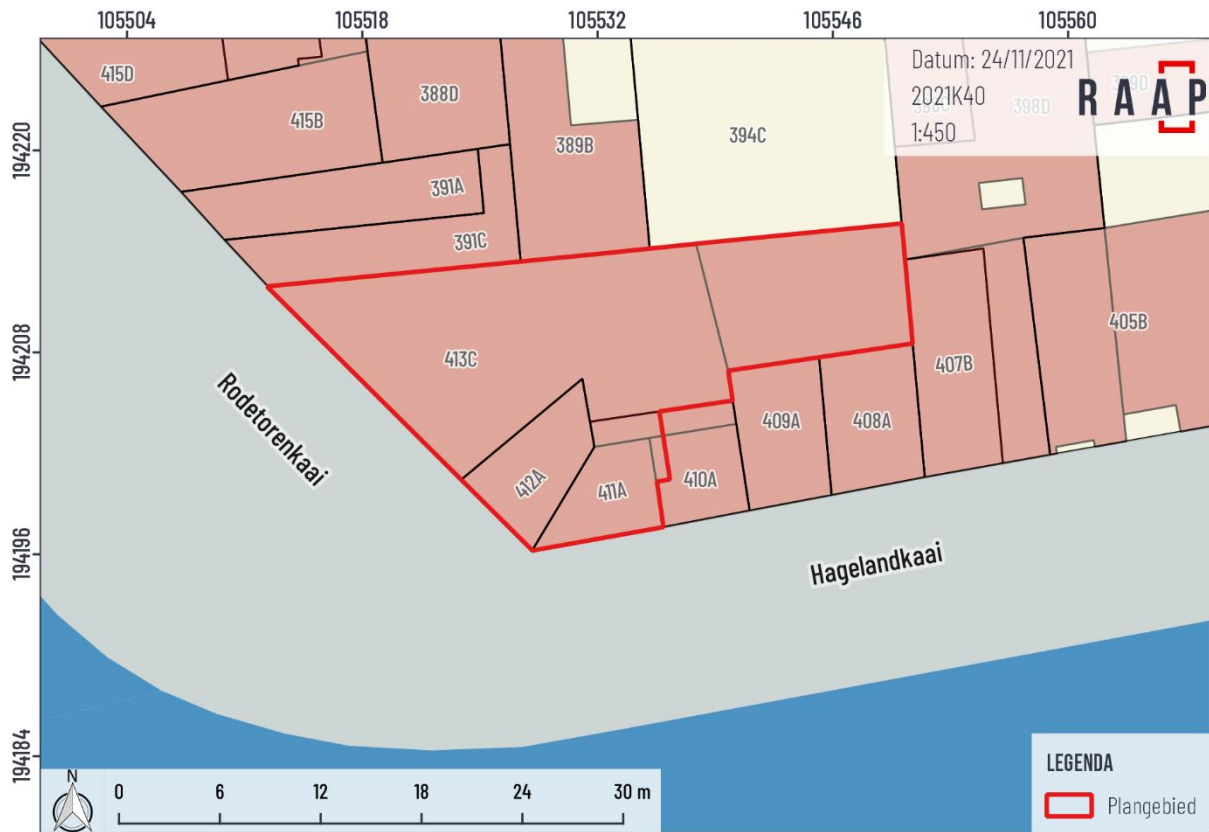
- *Naam plangebied: Rodetorenkaai - Hagelandkaai*
- *Adres: Hagelandkaai 1 - Rodetorenkaai 5-6-7*
- *Gemeente: Gent*
- *Provincie: Oost-Vlaanderen*
- *Kadastrale gegevens:*
- *Oppervlakte plangebied: 374 m²*
- *Oppervlakte verder te onderzoeken zone: 374 m²*
- *Bounding box in lambertcoördinaten (X/Y):*

noordoost: X: 105512.33 Y: 194196.23

zuidwest: X: 105550.75 Y: 194215.66

Figuur 1. Afbakening van het te onderzoeken terrein geprojecteerd op de luchtfoto. Bron: AGIV, 2021b.

Figuur 2. Afbakening van het te onderzoeken terrein geprojecteerd op het kadasterplan. Bron: AGIV, 2021a.

2.2 ONDERZOEKSMETHODE

2.2.1 Landschappelijk booronderzoek

Niet van toepassing.

2.2.2 Veldkartering

Niet van toepassing.

2.2.3 Geofysisch onderzoek

Niet van toepassing.

2.2.4 Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek

Niet van toepassing.

2.2.5 Proefputtenonderzoek in functie van artefactenvindplaatsen uit de steentijd

Niet van toepassing.

2.2.6 Proefputtenonderzoek

Niet van toepassing.

2.2.7 Proefsleuvenonderzoek

Door middel van twee proefsleuven zal getracht worden de onderzoeksvragen te beantwoorden. Deze methode laat toe over het terrein de stratigrafie na te gaan en zicht te krijgen op eventueel aanwezige archeologische niveaus en de locatie van eventuele verstoringen. Het betreft een perceel waar een complexe stratigrafie wordt verwacht. Door middel van de proefsleuven kan een betere inschatting gemaakt worden van de aard van de sporen/structuren, hun datering en bewaringstoestand, en of voorafgaand aan de realisatie van het bouwproject een opgraving dient te gebeuren. Indien dit het geval is kunnen op basis van het gravend vooronderzoek ook zones afgebakend en gedeselecteerd worden die reeds verstoord zijn.

2.2.8 Opgraving

Niet van toepassing.

2.2.9 Werfbegeleiding

Niet van toepassing.

	Landschappelijk bodemonderzoek	Geofysisch onderzoek	Veldkartering
Gericht op	Bodemopbouw	Sporensites	Indicaties aanwezigheid sites met vondstmateriaal aan of dicht onder het oppervlak
Benodigde voorkennis	Relevantie bodemonderzoek	Potentieel op aanwezigheid sporensites, bodemopbouw (bodemtype, voor tech. specificaties methode)	Relevantie veldkartering
Omvang bodemingreep	Verwaarloosbaar	Geen	Geen
Schade potentieel archeologische resten	Uiterst klein	Geen	Geen
Terreinbetreding	Te voet, relatief kort/ Mechanische boormachine	Te voet (intensief) of met kleine voertuigen, relatief kort	Te voet, relatief kort
Gebruikt materiaal	Handboor/mechanische boor	Afhankelijk van methode	Geen
Verwacht resultaat	Beeld van bodemopbouw en van voorkomen van (oude, begraven) landschappelijke eenheden	Inzicht in aanwezigheid van archeologische sporen en ruimtelijke verspreiding hiervan	Lokaliseren van plaatsen waar archeologische sites aanwezig kunnen zijn aan of dicht onder het oppervlak

Tabel 1. Overzicht van de mogelijke onderzoeken zonder ingreep in de bodem.

	Archeologisch booronderzoek	Proefputten i.f.v. steentijdonderzoek	Proefsleuvenonderzoek	Opgraving
Gericht op	Vondstconcentraties	Vondstconcentraties	Sporensites	Sporensites
Benodigde voorkennis	Bodemopbouw (diepte en aanwezigheid van potentieel archeologisch niveau)	Bodemopbouw (diepte en aanwezigheid van potentieel archeologisch niveau)	Bodemopbouw, verwachting steentijdsites ¹	Alle voorgaande + locatie en type van op te graven site
Omvang bodemingreep	(Zeer) beperkt	Relatief groot	c. 12% van het te onderzoeken oppervlak, diepte afhankelijk van bodemopbouw	Afhankelijk van de bodemopbouw en de omvang van de te onderzoeken site
Schade potentieel archeologische resten	Klein	Middelmatig	Middelmatig	Zeer groot
Terreinbetreding	Te voet (intensief), middel lang	Met zwaar materieel, middellang	Met zwaar materieel, middellang	Met zwaar materieel, relatief lang
Gebruikt materiaal	Handboor	Graafmachine	Graafmachine	Graafmachine
Verwacht resultaat	Inzicht in type site, datering, bewaringsgraad en archeologische waarde	Vergroot inzicht in type site, datering, bewaringsgraad en archeologische waarde	Inzicht in type site, datering, bewaringsgraad en archeologische waarde	Maximaal inzicht in de opbouw en ontwikkeling van de site en de mensen die er leefden

Tabel 2. Overzicht van archeologische onderzoeksmethodes met ingreep in de bodem.

2.3 ONDERZOEKSDOELEN EN VRAAGSTELLINGEN

2.3.1 Proefsleuvenonderzoek

Het doel van proefsleuven is na te gaan of er binnen het projectgebied archeologische grondsporen en vondsten aanwezig zijn en uitspraken te doen over de waarde ervan.

Bij het aantreffen van vondsten of sporen wordt gekeken naar hun bewaring om op die manier een juiste inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied, zowel voor deze zone binnen de stadsontwikkeling van Gent als het gebruik van het landschap tijdens oudere periodes.

Hierbij worden volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- *Zijn er archeologische sporen en/of relictten aanwezig?*
- *Wat is de bewaringsgraad van de sporen en hoe diep zijn deze bewaard? Kunnen verstoorde zones afgebakend worden?*
- *Wat is de aard van de sporen en uit welke periode dateren ze?*
- *Hoe vallen de resultaten samen met de archeologische en historische kennis uit dit gebied?*
- *Welke zones kunnen als archeologisch waardevol beschouwd worden en dienen onderworpen te worden aan een archeologische vervolgopgraving?*

¹ De verwachting ten aanzien van het voorkomen van steentijdsites is belangrijk om te voorkomen dat vondstconcentraties bij de graafwerkzaamheden verloren gaan.

- *Zijn er mogelijkheden voor in situ bewaring?*
- *Zijn er na afbraak van de huidige gebouwen tot op het maaiveld archeologische restanten zichtbaar in de tuinzone? Op welke diepte bevinden deze zich?*
- *Is voor archeologische restanten in de tuinzone op basis van de voorgelegde plannen een behoud "in situ" mogelijk?*

2.4 ONDERZOEKSSTRATEGIE EN -TECHNIEKEN

Door middel van 2 proefsleuven zal getracht worden de onderzoeksvragen te beantwoorden. Deze methode laat toe verspreid over het perceel de stratigrafie na te gaan en zicht te krijgen op eventuele aanwezige archeologische niveaus. Het betreft een plangebied waar een complexe stratigrafie wordt verwacht. Door middel van de proefsleuven kan een betere inschatting gemaakt worden van de aard van de sporen/structuren, hun datering en bewaringstoestand, en of voorafgaand aan de realisatie van het bouwproject een opgraving dient te gebeuren. Indien dit het geval is kunnen op basis van het gravend vooronderzoek ook zones afgebakend en geselecteerd worden die reeds totaal verstoord zijn.

Het grootste deel van het plangebied zal worden onderkelderd tot ca. 3m-mv. Voor deze zone wordt bijgevolg uitgegaan van een totaalverstoring van het terrein en zal dus een verkennend terreinonderzoek moeten gebeuren. In het uiterste oosten van het plangebied zal een tuinzone worden gecreëerd. Voor deze zone worden geen noemenswaardige bodemingrepen voorzien. Men zal hier enkel de vloerplaat van de bestaande bebouwing wegnemen. Indien hier geen andere ingrepen gebeuren (zoals verwijderen funderingen en oude muurresten) zullen er in deze zone zullen geen proefsleuven worden ingepland.

Voorafgaand aan de aanleg van de sleuven dient een inschatting gemaakt te worden van de aanwezige kelders. Dit gebeurt best voor de sloop van de bestaande gebouwen. Op die manier kan ook een juiste inschatting gemaakt worden van de diepte van deze ondergrondse ruimtes. Dit is wellicht moeilijker te registreren na de sloop, waarbij verwacht wordt dat de kelders met puin zullen gevuld worden.

Na de registratie van de kelders dienen alle bestaande gebouwen te worden gesloopt tot op het maaiveld. **Over het volledige projectgebied geldt dat de bestaande funderingen, oude muurresten en de kelders in geen geval mogen worden uitgegraven. Vloerniveaus en funderingsplaten mogen wel met de nodige zorg worden verwijderd.**

Indien bij aanleg van de proefsleuven aanzienlijke bodemverstoringen worden waargenomen, die een gedegen waardering van het terrein belemmeren, dan kan de ligging van de proefsleuf op het terrein nog worden bijgesteld of kan de proefsleuf lokaal worden uitgebreid.

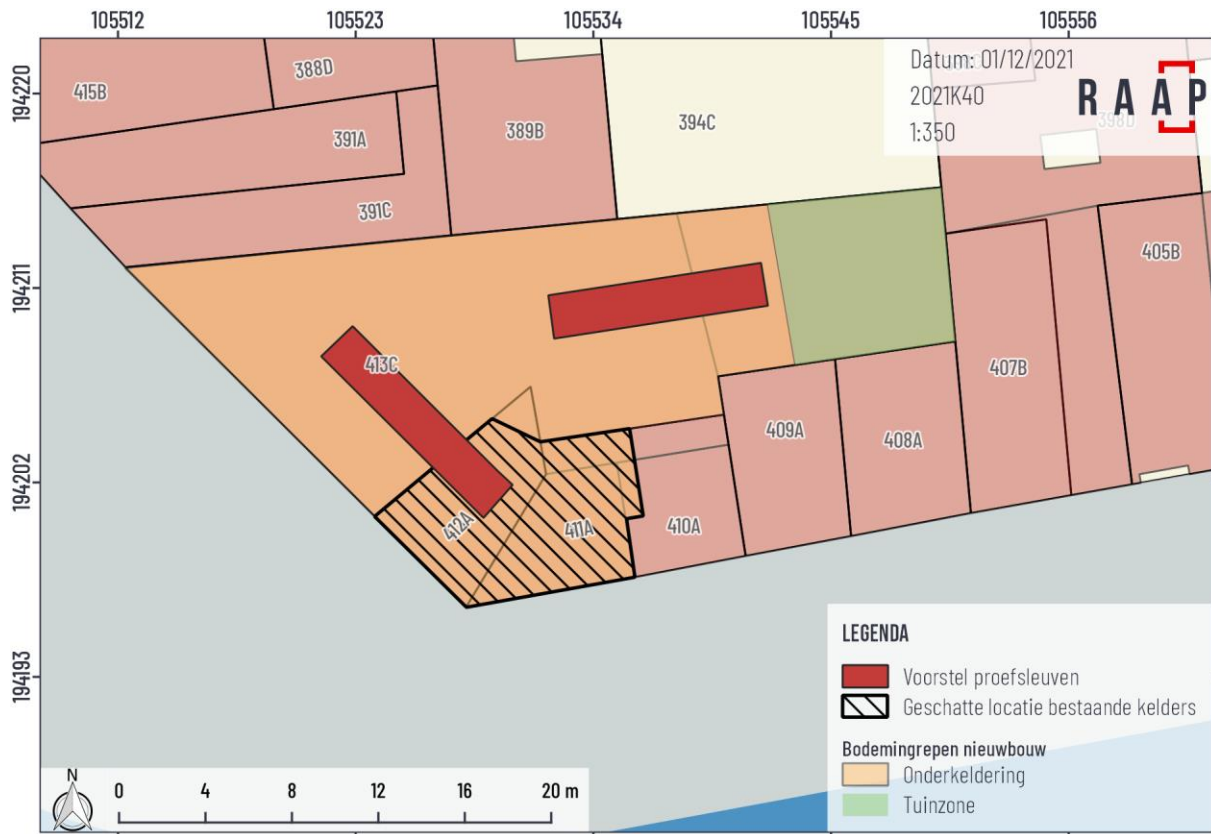
Een eerste proefsleuf wordt met noordwest-zuidoost oriëntatie ingepland, evenwijdig met de Rodetorenkaai. Deze sleuf wordt zo ingepland zodat ook de onderkelderde zone ter hoogte van de hoek van de Rodetorenkaai 7 en de Hagelandkaai 1 preciezer gelokaliseerd kan worden. De eerste proefsleuf is 10m x 2m. De sleuf is ook zodanig gepositioneerd zodat dat er voldoende afstand zit (3,7 meter) tussen de sleuf en het gebouw dat zich ten noorden van het projectgebied bevindt, zodat de stabiliteit niet in gedrang komt.

De tweede proefsleuf is 10m x 2m en wordt met oost-west oriëntatie evenwijdig met de Hagelandkaai ingepland. Deze sleuf bevindt zich verder weg van de straatkant dan de eerste sleuf, en zal gebruikt worden om de centrale zone binnen het plangebied te waarderen. Ook hier is de sleuf zodanig gepositioneerd zodat dat er voldoende afstand zit (min 3 meter) tussen de sleuf en de nabijgelegen gebouwen ten noorden en ten zuiden.

Indien noodzakelijk worden boringen geplaatst om zicht te krijgen op de diepte van archeologische of bodemkundige lagen. Dit gebeurt in functie van een betere waardering van de sporen en lagen. Oude muren en vloeren worden niet verwijderd. Er wordt getracht om over een deel van elke sleuf de volledige bodemstratigrafie te bepalen tot op de natuurlijke bodem. Op deze manier kan een inschatting gemaakt worden van het aantal aanwezige archeologische niveaus.

Ondanks de eerder lage trefkans op vondstenconcentraties uit de steentijd omwille van de hoge graad van verstoring uit jongere periodes, wordt hieraan de nodige aandacht besteed. Indien noodzakelijk wordt het archeologisch niveau geschaafd en steentijdvondsten apart ingemeten.

In totaal wordt een oppervlakte van 41m² onderzocht, wat neerkomt op een dekkingsgraad van ca. 12,5% van het plangebied.

Figuur 3. Sleuvenplan geprojecteerd op de GRB en op de voorziene bodemingrepen voor de nieuwbouw.

2.5 VOORZIENE AFWIJINGEN TEN AANZIEN VAN DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er worden geen afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk voorzien.

3 BIBLIOGRAFIE

GERAADPLEEGD KAARTMATERIAAL:

AGIV (2021a) Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Grootschalig Referentiebestand (GRB). Beschikbaar op: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/7c823055-7bbf-4d62-b55e-f85c30d53162>.

AGIV (2021b) Orthofotomozaïek, middenschalig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. 2020.03. agentschap Informatie Vlaanderen. Beschikbaar op: <http://www.geopunt.be>.